

приноси

Бојан Јовановић

СВЕТКОВИНА ВЕЛИКОГ БРАТСТВА

За друштва у транзицији, попут нашег, све теме имају повишени животни и културни значај, али је тема празновања вишеструко значајна и актуелна. Рушење претходног и успостављање новог празничног система одвија се у време још увек живих традиционалних образаца празновања који се могу препознати и у савременој култури. Такву ситуацију, на примеру наше реалности, усложњава и упоредо постојање два календара: јулијанског и грегоријанског, а тежња да се поштују и један и други, односно да се Нова година званично празнује по новом а Божић слави по старом календару, показатељ је неадекватног односа према празницима. Реч је о томе да се Новом годином, по грегоријанском календару, прекида божићни пост и да се након Божића опет дочекује Нова година по старом јулијанском календару. Иако је несумњиво реч о суштински једном празнику везаном за обележавање почетка новог временског циклуса, Божић означава дан Христовог рођења и има сакрално обележје, док првим јануаром календарски почиње нова година чије прослављање има доминантни световни карактер. Ускладити ова два празника са периодом претпразничног поста значи Божић славити пре Нове године, без обзира који се календар узима за временски оријентир. Међутим, чини се да такво хармонизовање није ни на видiku, па ће ово стање несумњиво још потрајати као обележје и једна од битних карактеристика наше културе.

Актуелну празничну пометњу можемо сагледати и као дериват дугог настојања за успостављањем савремене мере између свакодневља испуњеног радним обавезама и празника као времена предвиђеног за одмор и другу врсту активности. Уочавајући да је народ у Србији средином XIX века био необично склон празновањима, један енглески путописац вели: „Тако се за једног Србина, који од тристашездесетпет дана ради тек стотину, тешко може рећи да разуме значај времена. И заиста, мало је послова које овдашњи људи знају да раде. У Србији нема столара, нити ковача, па ни зидара; тако да им чак и куће током лета граде радници из Аустрије, који се почетком зиме враћају кућама са лепим парама.”¹ Када данас говоримо о односу према свакодневици и празницима, треба да имамо у виду да је Србија била земља празника и да је у менталитету њених становника изражена тежња да то и остане. То се нарочито огледа у настојању да и временски периоди између два празника, од Нове године до Божића, или Ускрса и Првог маја, државних празника и недеље, добију празнично, односно нерадно обележје. Односом према претходним празницима, нове демократске власти у Србији су, попут претходне власти, подржавале тај менталитет а тиме и поткупљивале народ, тако што су задржавале и споро мењале календар нерадних дана у коме су остајали званични празници држава које више нису постојале.² Постављање принципа задовољства, везаног за празнично уживање у нераду, изнад принципа реалности, оличеног у поштовању радне дисциплине и тачном извршавању професионалних обавеза, показује неразумевање савременог времена. Утолико је британски путописац и био у праву када је описао тадашњу Србију као земљу празника.

НОМО FABER I НОМО LUDENS

Будући да се управо на традиционалним обрасцима и заснива естетизација не само традиционалне већ и појединих области савремене културе, њихово осветљавање може допринети адекватном тумачењу и разумевању управо оних процеса у животној реалности за које сматрамо да се одвијају спонтано. У том смислу се најпре и поставља питање одређења кључних термина *празника* и *свакодневља* у контексту њихових значењских релација. *Празник* и *свакодневље* су опозитни

¹ Аутор текста је енглески публициста Вудворт чији је чланак – путопис „Рат на Истоку” објављен у *Лондонским илустрираним новинама* 31. децембра 1853. године. Наведено према књизи Ч. Антића, *Земља празника и град синоменика, Србија и Бриџанија половином 19. века*, Траг, Велика Плана 2004, 40.

² Б. Јовановић, *Клојка за душу*, Stylos, Нови Сад 2002, 69-70.

термини, међусобно диференцирани и значењски удаљени. Ово значење проистиче из реалности традиционалне културе у којој и постоји њихово јасно разграничење. На примеру традиционалних празника везаних за обележавање почетка новог временског циклуса, утврђена је њихова обредна структура која указује на механизам и процес прелажења из једног, свакодневног, у друго, празнично стање.³ Систем празника је начин регулисања времена, обележавања почетка циклуса и обнављања трајања. Будући да се уобичајени профани живот одвија у линеарном времену које карактерише след догађаја, празновањем се задовољавала потреба за свевременим доживљавањем трајања у синхронном тоталитету. Заустављањем линеарног тока и актуализовањем светог времена почетка, прелази се из свакодневља у празничну животну свечаност. Архаичним обртом и суспендовањем важећих начела, оно до тада потиснуто и маргинализовано, долази тада, привремено, до свог пуног значаја и афирмације.

Однос према празнику регулисан је извесним правилима понашања којим се потврђује дан или временски сегмент испражњен од уобичајених профаних и радних обавеза. Међутим, ефекат слободнијег и неконвенционалнијег празничног понашања огледа се у равни свакодневног живота. Будући да радне обавезе карактеришу свакодневље, а игра и забава одликују празнично време, с обзиром на значај игре у људској култури,⁴ празник има и дубље антрополошко значење у одређењу квалитета свакодневног живота. *Homo faber* и *homo ludens* су два међусобно условљена аспекта човековог самопотврђивања. Уносећи ред у постојећи временски ток и осмишљавајући људско постојање, празник је представљао културни механизам афирмације важећег система вредности и одржавања постојеће структуре друштва. Уколико празник сагледамо у равни културе, онда видимо да је он био успешан начин, не само прослављања, већ и разрешавања супротности у колективу и смањења тензије између културе и природе.

³ М. Елијаде, *Мити и збиља*, Матица хрватска, Загреб 1970, 41-48; М. Елијаде, *Светио и профано*, „Замак културе”, Врњачка Бања 1981; *Secular Ritual: Formes and Minings*, ed. S. Moor and B. Myerhof, Van Gorcum 1977; *Celebration, Studies in Festivity*, ed. V. Turner, Smithsonian Institution Press, Washington, D. C., 1982; *Чињање ритуала*, прир. Б. Јовановић, темат часописа *Градина*, бр. 10, Ниш 1986; *Празници, светиковине, ритуали*, прир. Ј. Ђорђевић, темат часописа *Култура*, бр. 73-74-75, Београд 1986.

⁴ Игра је претходница и припрема за велике човекове домете у области рада. Упор. К. Bucher, *Arbeit und Rhythmus*, Leipzig 1899. према : Т. Ђорђевић, „Српске народне игре”, *Наши народни животи*, књига 4, Просвета, Београд 1984, 82.

КУЛТУРА И ПРАЗНОВАЊЕ

Успостављање и поштовање санкционисаних правила, којима се у односу на дотадашње природно стање формира један другачији образац понашања, означава почетак културе као људске реалности. Одређен способношћу да ствара културу, човек као биће културе исказује и свој однос према створеном. Осетивши и сагледавши ограничења створеног, он је показао и спремност да својих руку дела привремено или стално оспори, усаврши и превазиђе. Најраније културе су опстале и трајале зависно од успешности да у оквиру свог обрасца разреше настале противречности у друштвеној заједници и ускладе однос према природи.

Стварајући културу и себе као људско биће, човек је мењао, преображавао своју природну датост и формирао своју другу природу, која је отварао хоризонт његове културне задатости. Утемељена на принципима који регулишу ослобађање и задовољење нагонског, култура одређује како појединац и колектив то могу и треба да чине. За разлику од природног, спонтаног и слободног ослобађања и задовољења агресивног и сексуалног нагона, у погледу одржавања живота и његовог продужавања, човеково понашање у социо-културној реалности условљено је важећим правилима и законима. Зато он, како сматра Фројд, не налази задовољство и срећу у култури, већ га живот у свакој социо-културној реалности због важећих забрана и спутавања да слободно испољи и задовољи своје нагоне, чини незадовољним и несрећним.⁵ На овом ставу се темељи антрополошки песимизам оснивача психоанализе.

Условљено, дакле, ускраћивањем слободног испољавања и задовољења нагонског, понашање у култури је регулисано другачијим правилима. Једно од тих правила је и прослављање, односно празновање које је омогућавало испољавање и задовољење културом потиснутих нагонских тежњи. До тада спутавани агресивни и сексуални импулси задовољавали су се у оквиру празничног обрасца непосредно али и у одређеној симболичкој форми. Без обзира на степен културног развоја, модел празничног понашања омогућава члановима колектива да, слободније него што могу, свакодневно испоље своје нагонско биће. Тако је у време празника бразилским Индијанцима дозвољено да слободно ступају у сексуалне односе са женама из свог племена, да би их након односа обележили одређеним знаком. На крају празника ови знаци су пребројавани да би се утврдило ко је од племеника имао највише односа са женама, па тиме и био најбољи у време трајања празнич-

⁵ Фројд, „Нелагођност у култури”, *Из културе и уметности*, Одабрана дела, књ. пета, Матица српска, Нови Сад 1969, 290.

не сексуалне распусности.⁶ За време празника који допушта слободно понашање и крајње рационални Швајцарци се понашају необично тако што се међусобно ударају гуменим чекићем по глави. Овом празничном игром се, у ствари, симболички задовољава потиснута потреба за агесијом. Такође је и карневалска слобода дозвољавала сексуалне алузивности, критички однос према носиоцима власти и израженије агресивно понашање. Првобитни начин да човек сачува и потврди реалитет свог рационалног и свесног постојања, заснивао се на успостављању контроле над тим ирационалним и несвесним садржајима своје психе. Та контрола је успостављана тако што је у одређеним временско-просторним сегментима допуштано ослобађање тих, до тада, потискиваних садржаја.

Познато још у архаичним, древним и традиционалним културама, празнично искорачење из уобичајеног, свакодневног живота оличава принцип привременог суспендовања важећих социо-културних правила. У том кратком временском сегменту постаје дозвољено оно што је до тада било забрањено. За разлику од свакодневице, празник омогућује задовољство, односно задовољење културом потиснутих нагонских тежњи. У том смислу, наш назив празник, у значењу испразнити од уобичајеног, етимолошки адекватно одређује његову културну суштину. Празник је начин да се биос, спутан етосом искаже у једном другачијем и слободнијем виду. Правила уобичајеног, свакодневног живота привремено престају да важе, јер се жртвују зарад успостављања животне реалности која је културом сужена, омеђена, одвојена и диференцирана од природе.

ПАГАНСКИ И ХРИШЋАНСКИ ОБРАЗАЦ

Обухватајући, дакле, и оно што до тада није, култура празника преиспитује и потврђује у ширем утопијском контексту могућности другог и другачијег са становишта новог почетка. Празник враћа реалности њену првобитну вишедимензионалност постојања као примарну, дату могућност. Привременим укидањем важећих социо-културних правила успоставља се, као инверзија постојећег поретка, реалност *comunitas*, којом се исправља учињен „структурни грех” и озрачује надом могућност социјалне и полне равноправности. Празник актуализује утопијски потенцијал социо-културне реалности, оног блоховског „још не” које тада долази до изражаја. Међутим, управо та утопијска димензија открива социјалну инструменталност празника којом се исказује њена суштинска утопистичност. У оквиру

⁶ Упор. К. Леви – Строс, *Тужни њироји*, Zepher Book World, Београд 1999.

овог концепта практиковане су сакеје, сатурналије, карневал и српска традиционална свадба, која представља наш доминантан образац празновања и светковања. Функција празника је да привременим успостављањем другачије реалности, другачијег понашања, изврћањем уобичајених вредности, допринесе јачању важећих друштвених принципа.

Реч је, дакле, о паганском обрасцу празновања који је супротан хришћанском прослављању. Хришћански празници (Божих, Ускрс, Преображење) и слављење највећих светаца, који су својим животом и прихватањем могућности сопственог страдања посведочили истинитост своје вере, заснивају се на принципу самоодрицања и преображаја управо оних садржаја који се у оквиру паганског обрасца слободно испољавају. За разлику, дакле, од паганског обрасца који празником културу враћа у природно стање, хришћански образац слави преображај нагонског. Сагледан у светлу антиномије биоса и етоса, пагански модел ослобађања биоса и суспендовања етоса, разликује се од хришћанског обрасца јачања етоса и преображаја биоса. Међутим, као што је и сам биос у свом вишем смислу одређен етосом, односно правилима која профилишу ту животну силу до суптилнијих духовних форми, тако је и сам етос укоренењен у биосу, јер је самоодрицање, ограничавање себе, у функцији врсте.⁷

Разлику између паганског и хришћанског обрасца празновања појачава и однос према времену. Наиме, за разлику од линеарног, хришћанског концепта времена, пагански концепт се заснива на кружној представи трајања, која подразумева и идеју периодичног враћања митском почетку након завршетка одређеног временског циклуса. Празновање у оквиру линеарног концепта исказује се прослављањем, а у оквиру схватања о кружном временском току актуализацијом почетка и примарне хаотичности. Успостављање примордијалног нереда значи пражњење од свакодневице и уобичајеног животног тока усмераваног важећим културним правилима.

У односу на пагански образац празновања којим се исправља социјална неправда према маргинализованима тако што они добијају прилику за привремену афирмацију, да би након завршетка празника важећи друштвени принципи постали још јачи, светковина непосредно велича постојеће друштвене, културне и духовне вредности. Значајни датуми у хришћанском празничком календару везани су за слављење светитеља који су истинитост вере посведочили и сопственим животом. Савремене државе своје празнике организују као светковине, јер њима славе значајне датуме из своје историје као темељ свог идентитета. Без обзира да ли је реч о паганском празновању или хришћан-

⁷ В. Дворниковић, *Карактерологија Југословена*, Геца Кон, Београд 1939, 764-765.

ском слављењу, актуализација светог времена омогућује искорак из свакодневља. Будући да је свето битна одлика тог временског сегмента којим се искорачује из уобичајеног животног тока, оно се у паганском празновању испољава као антиномична реалност, док је у оквиру прослављања духовно профилисана. Пагански образац празновања омогућује друштвену интеграцију, док је хришћански прилика за прихватање божанске суштине.

ДВЕ СТРАНЕ РЕАЛНОСТИ

Успостављајући, дакле, једну другачију животну реалност, празник, којим се данас означава и слављење, различит је и супротан свакодневљу. Међутим, са становишта интегралног значаја празника и свакодневља, њихови принципи су комплементарни. Сегменти просторно-временске реалности који они оличавају постоје једно насупрот другом, али се сваки од њих огледа у другом јер је и условљен тим другим. Преиспитујући опозицију празника и свакодневља у контексту њихових могућих релација везаних за дубљу међусобну социо-културну и антрополошку условљеност, уочавамо најпре да су празник и свакодневље две стране јединствене реалности, чије се постојање потврђује њиховим динамичним смењивањем и сталним осцилирањем. Нема празника без свакодневља, као што и свакодневље не може постојати без свог празничног, периодичног обнављања.

Празник је начин преображаја свакодневице у духовну, егзистенцијалну, животну свечаност која слави постојање. Механизам преображаја се одвија у обредном процесу који започиње одвајањем, а завршава враћањем у свакодневље. Празнична еуфорија и слављеничка егзалтација пружа илузију испуњења индивидуалних и личних жеља, остварења колективних нада. Ту илузију појачава осећање да само понављање овог догађаја даје животни смисао људском постојању. Све друго што би се догодило изван је те вредносне мере. Сјај празника заслепљује и опија могућношћу да се увек празнује, али је та жеља за перманентним празновањем неостварива због његове условљености свакодневљем, односно потребе за успостављањем свакодневља. Последица прекорачења граница трајања празника је његово претварање у свакодневље.

ОД КОЛЕКТИВНОГ ДО ИНДИВИДУАЛНОГ

Губећи некадашње, празници су временом добијали ново значење, задржавајући архаичне и традиционалне структуре. Оно што је изгле-

дало као одумирање појединих празничних форми у једној, показало се као њихова обнова у другој равни. Световни, односно државни празници постали су испразни, али су верски добили свој значај. Зато, када говоримо о данашњим празницима, треба да имамо у виду и чињеницу да су обрасци некадашњег празновања замењени новим. Иако је празник, пре свега, огледало друштва, данашња друштва омогућују човеку као појединцу да се другачије одреди према времену, па је у том смислу и празнично искуство индивидуализовано. Материјалне, социјалне и технолошке могућности учиниле су остварљивим сан обичног човека за личним празником.

Ослобођени социјалних и колективних условности, реално, данашњи највећи празници су годишњи одмори који омогућују појединцу да своје слободно време организује као лични празник испуњен путовањима, рекреацијом и доживљајима других култура. Рецепцијом одређених имагинативних садржаја, уметничких дела, слушајући музику, читајући романе, гледајући слике или филмове ми излазимо из уобичајене стварности и учествујемо у једној виртуелној реалности. Могућност да у тој другој реалности стекнемо искуство другог и доживимо свет у проширеним границама, даје нашим доживљајима ауру празничног.

ПРАЗНИЧНИ ПРИНЦИП МЕДИЈА

Празник и свакодневље су дефинисани принципима који одређују нашу укупну животну реалност. Ти принципи су важећи како за традиционалну, тако и за савремену културу, а њихова универзалност је критеријум њихове истинитости. Са становишта тих принципа, који су препознатљиви у традиционалној култури, може се сагледати њихово присуство и у савременој култури. Та култура је својом медијском доминантом преобликовала традиционалну свакодневицу према образцу празника, тако што слави ефемерно, а маргинализује релевантно. Попут новинских чланака, телевизијских и радио емисија које у недостатку релевантних, објављују неважне догађаје, тако се и остале форме попуњавају тривијалним садржајима, који, зависно од контекста и некритичке рецепције, добијају своје повишено значење.

У данашњем свету потврду човековом постојању дају медији који форматују његову свакодневицу, а тиме и уређују његов живот. Будући да је само оно што је објављено у новинама, на радију и телевизији, обзнанило своје постојање, појављивање у медијима је постало промоциона обавеза и присила, али и услов на који се добровољно пристаје. Данашњи догађаји, личности и дела културну релевантност стичу овером медија. Пролаз кроз медије је ритуал који увеличава садржај свакодневља, па тако и медијском актуализацијом банално и

тривијално привремено добијају повишени културни и социјални значај. Наиме, већ самим појављивањем у медију, маргинално може добити централни значај, а ништа може постати нешто. Онтологија тог садржаја не проистиче, дакле, из његове вредности већ из самог контекста у коме се јавља. У уметничкој пракси већ је потврђено да контекст даје ново и жељено значење предметима који се из једне преносе у другу раван. Дишанов писоар и Манцинијев измет у конзерви, у галеријском простору, изгубили су своје претходно и добили једно сасвим ново значење. Уписани тамо где је место за скулптуре, предмети поменутих стваралаца постали су уметнички артефакти. Медиј, по себи, има моћ да спектаклом форме наткомпензује тривијалне садржаје, дајући објављиваном пролазни празнични и слављенички карактер. Преображавајућа моћ медија се огледа у могућности привремене промене статуса појединаца који од социјалних маргиналаца постају јунаци дана. Брза промена статуса утиче и на њихову психолошку промену пред медијем и у медију, а са становишта свог повишеног културног значаја они, на увесељавање критичнијих читалаца, слушалаца и гледалаца, добијају прилику да обзнане своју духовну и образовну голотињу.

ГРАНИЦЕ ПРИВАТНОСТИ

Моћ медија да, попут телевизије, сакрализује стварност, огледа се у промени свакодневља и свакодневице појединаца. Пристајући на присилу медија, појединац за узврат добија свој минут славе. Медији му дају привремено жељено повишено значење, које у одређеном тренутку значи и његову профану сакрализацију. Са медијском ауром, појединац постаје нови светац. Њему се конзументи медија, за које је он остварење њихових снова о постигнутој слави, некритички клањају. Телевизија је сањање отворених очију, а медији су данас ти којима се светкује свакодневље. Та нова светковина је симулирани празник. Светло које они бацају на свакодневље показује, не само да је форма важнија од садржаја, већ и да се пуком формом може супституисати сваки садржај.

На примеру телевизијског ријалити шоуа, какав је и *Велики брај*⁸, који се од 2006. године приказује и на нашој ТВ Б92, јасно се види пре-

⁸ Идеја коју је пророчки исказао Орвел у свом роману *1984*, применио је први Холанђанин Џон де Мол 1999. године, а потом је као образац телевизијског ријалити шоуа *Велики брај* заживео и у више десетина других земаља. Претходно је ова идеја радикализована у филму *Труманов шоу* (1998) редитеља Питера Вира и сценаристе Ендрјуа Никола. Верујући да живи свој срећни и аутентични живот, јунак овог филма, Џон Кери, ће на крају открити да је читава реалност у којој је живео била симулирана да би могла да се приказује као популарна ТВ серија.

ображавајућа моћ медија. Пред свевидећим камерама одвија се свакодневица учесника овог шоуа који су добровољно пристали на заточеништво у кући боравка и изолацију од спољњег света. Привучени могућношћу да брзо стекну популарност и лако зараде велики новац, непосредни учесници *Великог брајџа*, изабрани на основу брижљивог тестирања, прихватају намењене им улоге да, пред будним оком камера и свуда постављеним микрофонима, живе у амбијенту са, до тада, њима непознатим појединцима. Од њих се очекује да своју свакодневицу и приватност, стимулисану драматургијом исповедаонице и решавањем одређених задатака, учине занимљивим и телевизијским гледаоцима. Налазећи задовољство у гледању свакодневице у којој појединци испадају глупи, смешни и очајни, они тако у сопственим очима постају значајнији, паметнији и срећнији. Гледаоци добијају потребну утеху и постају задовољнији својим животом, али и условљени да у одређеним терминима прате ове емисије као повремени пренос важног догађања у оквиру рудименталне верзије јужноамеричке телевизијске серије. Уколико су ове сапунске серије биле улепшана и зашећерена мелодрамска имитација живота, онда је *Велики брајџ* омогућио тим гледаоцима, едукованим и навикнутим на драматургију тих серија, да добију непосредан увид у прави приватни живот других и посредно учествују у њему. Тиме постају и несвесно зависни од садржаја који се приказује, док су и сами непосредни актери овог шоуа зависни од гледалаца који одлучују о њиховом даљем учешћу у емисији. У том смислу се *Великим брајџом* преиспитују границе приватности и самопоштовања, поново открива шта је све појединац спреман да уради за новац, а шта је колектив спреман да гледа као забаву, задовољавајући своју бизарну потребу за воајеризмом.

ТВ је, према Меклуану, означена као хладан медиј, јер има способност да преносом неког важног и јаког догађаја учини да временом интересовање за њега почиње да слаби.⁹ Пренос литургије телевизијски ритуализује обред, јер док траје пренос најсвечанијег догађаја у храму, живот се у кућама поред екрана одвија у равни своје уобичајености. Међутим, преносом уобичајене животне свакодневице, тај исти медиј показује моћ да постављањем камере тамо где се не одвија ништа драматично, али постоји изазов очекивања да ће се нешто необично догодити, веже гледаоце за екран и заинтересује их за праћење тривијалног збивања. Стварајући на тој основи свог *Великог брајџа*, телевизија се исказала као медиј способан да загреје. У том контексту треба истаћи и логистичку подршку булеварских дневника и таблоида, који развијају драматуршке рукавце приказаног, залазе у приватни

⁹ М. Маклуан, *Познавање ојшићила - човекових продужетјака*, Просвета, Београд 1971, 386-387.

живот учесника овог ријалити шоуа и тако додатно убеђују гледаоце, конзументе телевизијске слике, у важност емитованог. Тако тривијалност и баналност добијају за гледаоце доживљајну, симулирану светковину једног великог братства.

СИМУЛИРАНИ И СТВАРНИ ПРЕОБРАЖАЈИ

Када говоримо о савременој масовној и забавној култури, онда се *свакодневно* и *празнично* могу сагледати и у контексту фестивала (музике, филма, позоришта, поезије), на којима велики број минорних дела добија повишено значење, а тиме и вредносну препоруку за свој будући уметнички и естетски статус. Наиме, само представљање и приказивање у фестивалском контексту повод је величању и слављењу оних дела које би у уобичајеној, свакодневној реалности, нормалној, а не фестивалској перцепцији, била незапажена. На тим медијским сајмовима, који се проглашавају празницима, социо-културни контекст даје значење и значај представљеном, чиме се показује моћ значењске релативизације одређених садржаја.

Несумњиво да димензија естетског има моћ преображаја свакодневног у празнично. Већ сам чин преношења једног садржаја уобичајеног свакодневног живота у естетску раван даје том садржају повишено значење и једну нову вредност. Такав се однос исказује и према сегменту прошлог времена везаном за регистровану свакодневицу. У области антрополошког филма, снимљени етнографски садржаји добијају потоњом пројекцијом свечани, празнични тон.

У истој равни интегралне животне реалности, препознајемо и претварање празника у свакодневно. Наше искуство ентропије празничног система, заснованог на комунистичкој идеологији, показало је како се урушавањем те идеологије губи контекст који је дотадашњим празницима давао потребно значење. Одржавањем у календару појединих државних празника непостојеће државе дошло је до њихове формалне ритуализације и свођење на пуке нерадне дане који су изгубили своју празничну суштину.

Потреби да корачамо, комплементарна је и потреба да повремено и искорачимо из уобичајеног живота. Празник је искорак из свакодневице испуњене уобичајеним догађајима, ритуализованим обавезама над којима се надвија суморни облак досаде. За разлику од обреда који успоставља празничну усхићеност, ритуализована свакодневица доводи до досаде. Неприпремљен да у обичном пронађе необично, у свакодневном празнично, појединац може постати жртва досаде. Губљење емоционалне свежине и нестајање заноса и страсти има за последицу да оно изузетно и необично постане уобичајено и конвенционал-

но. Када посивела животна нит почиње да се губи у свакодневљу, онда разјапљена баналност свакодневице запрети осећају празничног смисла који омогућује прелажење и обилажење свакидашњих понора. Из свакодневља извирује, признавана или непризнавана, потреба за њеном празничном обновом. Из досадне и тривијалне свакодневице настоји се изаћи аутентичним доживљајем али и бекством у конзумацију вредносних супститута који се нуде кроз масовну забаву. Естетизовано уживање у кичу и шунду, као лажној лепоти, анестезира моралну проблематичност стварно ружног као извора потенцијалног зла. Девалвација духовних вредности само је тамнија страна данашњег технолошког напретка и цивилизацијског благостања.

Евидентна је разлика између колективног, социјалног одређења празника и индивидуалног, личног откривања и доживљаја празничности. Појединац има могућности и слободу да располаже својим временом, да се према њему односи на стваралачки или конзументски начин. Урањајући у садржај свакодневља, уметници и песници у обичном налазе необично као основ празничном доживљају и његовој транспозији у аутентично уметничко и књижевно дело. У откривању и доживљају естетског показује се та разлика. Уметник попут Ендија Ворхола имао је способност да у оном што је многим било досадно открије необично, празнично, као што је у привидној празничности телевизијских серија, сапунских опера, сниманих због реклама и забаве најширих гледалаца, откривао досаду.

Празнично и свакодневно су различити али међусобно условљени ентитети који се и садрже један у другом. Празнично се може открити у свакодневном, као што се и празник може претворити у свакодневно. Бројни су путеви и начини откривања празничног у свакодневном, али су у уметности они најизраженији. У сликарству једног Вермера, у поезији Жака Превера, у документарном филму *Љубав* Влатка Гилића, поменимо овом приликом неке од аутора који су празничност свакодневља исказивали у чину слављења уобичајеног живота. Призори свакодневља у благој светлости и лековитој тишини чувају животну тајну везану за остварену равнотежу и пронађени склад. Том хармонијом, свакодневно постаје својеврстан празник јер добија узвишени смисао, означен тренутком, који се издиже над уобичајеним трајањем и добија ванвремену димензију, доживљену као сама вечност. Складно уређен животни ентеријер, одражава унутрашњост човековог бића, његову душу у којој уобичајено добија повишено животно значење, које се и доживљава на другачији начин. Епифанијски тренутак изненадног исијавања суштинског постао је битан топос Џојсове уметничке поезике. Иако настаје индивидуално-психолошким увидом у животну реалност, плод тог увида је уметничко дело које својом сугестивношћу потврђује уметников увид. Егзистенцијална вредност

празника се огледа у могућности откривања другачијег животног принципа у свакодневљу. Умеће празновања је првенствено однос према свакодневици, јер управо то умеће и омогућава „да од празника”, како вели песник,¹⁰ „лепши обичан буде дан”.

¹⁰ Б. Миљковић, „Расковник”, *Сабране њесме*, (прир. Д. Јевтић, Б. Јовановић), Просвета, Ниш 2001, 203.